

Bøggild-Andersen til en lærer og historiker af højeste rang.

Under titlen »Videnskab og skole« har historikerne ved Aarhus universitet under arkivar Vagn Dybdahls redaktion udgivet ni taler og et par mindre afhandlinger af Caspar Paludan-Müller. Medens Kornerups udgave af hans breve i første række viser ham som menneske og videnskabsmand, ser man ham her som læreren og pædagogen. Paludan-Müller var i de 14 år fra 1839-53 overlærer ved Odense Katedralskole og dernæst fra 1853-72 rektor for katedralskolen i Nykøbing på Falster.

Disse taler ved skoleårets afslutning er rene retoriske mesterværker, klare i opbygningen, fyldt med den dybeste visdom og dog så let forståelige. På en mærkelig måde har talerne endnu den samme aktualitet, som da de blev holdt. De indeholder en perlerad af kernefulde og storartede udtalelser om skolevæsenet i almindelighed, der virker som højaktuelle apropos'er til vor tids skoledebat.

Som eksempel skal her anføres en passus fra hans tale i 1854: »Skolemanden må ikke glemme, at det kun er indtil blomstringen, han skal drive den unges liv – men til en blomst, som til sin tid kan afløses af den kernefulde frugt. Dette vil han aldrig nå, om han ensidigt arbejder på forstandens udvikling: kundskab alene er som blomstens blade og støvtråde, frugtens forudsætning, ikke den selv. – Skolen må gå løs på menneskelivets midtpunkt, den må arbejde på at danne en personlighed«.

Kristian Hvidt.

Helge Søgaard: Lertøj fra nørrejyske museer. Bidrag til jysk keramikshistorie. (Den gamle By, Århus, 1958) 180 s.

Helge Søgaard har i de årlige publikationer fra »Den gamle By« udsendt et bind, der udelukkende handler om

jyske pottemageres produkter fra middelalderens begyndelse til 1880'erne. Såvidt vides findes der ikke tilsvarende behandlinger af en landsdels keramiske udvikling gennem den historiske tid, hverken her eller i udlandet. De fleste forfattere har interesseret sig for stengods, fajance eller porcelæn, eller de har begrænset sig til enkelte perioder som Erwin Schirmer i »Die deutschen Irdenware des 11.-15. Jahrhunderts« (Jena 1939) og Dagmar Selling i »Wikingerzeitliche und frühmittelalterliche Keramik in Sweden« (Sthlm. 1955). Den vigtigste afhandling, Dr. Søgaard har kunnet bygge på, er K. Uldalls afsnit i værket »Keramik« (Kbh. 1946) om »Lertøj, Stengods og Fayence. Fra Middelalderens Begyndelse til ca. 1850«. Men medens tyngdepunktet for Uldalls afhandling naturligt nok ligger i Østdanmark og i genstande, der har fundet vej til Nationalmuseets samlinger, har Søgaard gennemtrawlet de jyske museer og derved bragt et fyldigt materiale frem, som museumsfolk hidtil har savnet i diskussionen om vor folkelige keramik udvikling.

Bogen er stort set inddelt kronologisk. Forfatteren har ikke haft til hensigt at give en jævn beskrivelse af jyske pottemagerarbejder som helhed. Derfor er ikke blot fund i Nationalmuseet, men også undertiden tidligere fund fra selve landsdelens museer udeladt. Fra vikingetiden og den ældste middelalder behandles kun fundene fra selve Århus. Andet kapitel, Glaseret lertøj, omfatter også enkelte sorte, uglaserede kander. Det fremhæves, at teglstensbrændingen bragte en forbedret teknik med en regulær ovn, der ikke tillod en reducerende brænding (d. v. s. afiltning af lerets jernindhold, så produktet blev mørkfarvet). Man bør dog erindre, at de fynske »Karahusepotter« i forrige århundrede blev brændt i en ovn, hvori reduktionen opnåedes ved at stoppe for aftrækket, efter at ovnen var fyret op. Der er altså

teknisk set intet i vejen for, at man i en og samme ovn brænder skiftevis røde og sorte lerkar efter behag.

Der tages ikke endelig stilling til, hvorvidt et antal glaserede og ornamenterede kander har været importgods; men tanken menes at være forsvarlig. Det kan i denne forbindelse nævnes, at man ved igangværende udgravninger i Tyskebryggen i Bergen ikke blot har fundet engelsk, lyst, næsten hvidt importgods fra 1100 årene, men også rhinsk saltglaseret stentøj. På den anden side havde Århuseggen udmærket pottemagerler. Og smukt udførte glaserede fliser og søjlekapitæler vidner om, at det hjemlige pottemageri, knyttet til kirkearkitekturen, ikke stod på noget primitivt stade. Hvorfor skulle der ikke blandt kirkens indvandrede tjenere også kunne findes indvandrede pottemagere? Diskussionen om keramikens proveniens er måske i nogen grad akademisk, når det drejer sig om mere kunstfærdige frembringelser.

Forfatteren daterer stjertpotternes fremkomst til o. 1300, dels på grundlag af Bjørnkær fundet, dels fordi der ved Skanør er fundet en stjertpote, hvis enkle profil røber dens alder. Nu er det jo ikke sikkert, at Bjørnkær voldsted blev jævnet straks efter erobringen (fundet hidrører fra en af brøndene). Thi i 1427 skødede Niels Kalff af Bjørnkærs efterleverske »Bjørnkær gårdsted« til Århusbispen; B. nævnes endnu i 1509. Og hvad Skanør slot angår, oplyser forfatteren selv, at det eksisterede til ca. 1425. Anmelderen er tilbøjelig til at tro, at stjertpotter ikke kendes fra sikkert daterede lag, ældre end 1400 årene. – Derimod har forfatteren sikkert ret i, at de to flade skåle fra Skallerup tilhører senmiddelalderens keramik. Stempelindtrykkene forekommer ham gådefulde – hvorfor ikke antage, at de skyldes en simpel efterligning af malmgrydernes støbte mærker, som P. Riismøller har gjort det i en anmeldelse? Interessant er på-

visningen af den nære forbindelse mellem Sjælland og Åbo syssel, som også kendes fra bindingsværket i senmiddelalderen og renæssancen.

Dr. Sjøgaards eksempler bliver naturligt nok talrigere op mod 1700 årene, og fra perioden herefter vrimler bogen med hidtil upublicerede genstande. Her er forfatteren på hjemmebane, og det er i behandlingen af dette stof, bogen vil få blivende værdi. Han har sikkert ret i, at årsagen til det stærkt dekorerede lertøjs forsvinden o. 1700 hænger sammen med fajancerens fremmarch og lidt senere porcelænets. Lertøjet blev fortrængt til køkkenregionerne, det skulle først og fremmest være billigt. Derfor findes der endnu fint udførte fader i det, dr. Sjøgaard kalder den ældre stil, medens empirestilen og dens afløserer viser degenerationen. Pottemageriet i Himmerland får mindre omtale end det østjyske, trods dets sikre formsans, og de blomstrende virksomheder ved Nørresundby og i Sønderjylland (Wintner i Sønderborg) omtales slet ikke.

Billedstoffet lader meget tilbage at ønske. Det er talrigt og illustrerende, men for dårligt gengivet. Genstandene er udskrabede, hvorved de vigtige profiler har lidt skade, hvilket er så meget mere beklageligt, som der ikke findes en eneste profiltegning i bogen. Dr. Sjøgaards store og meget fortjenstfulde arbejde kunne have fortjent en bedre præsentering.

Aksel Steensberg.

Jens Arup Seip: Teorien om det optinionsstyrte enevælde. (Norsk Historisk Tidsskrift, bind 38, 1958, p. 397-463).

Det har undret forskningen, at stemningen i Norge så hastigt svingede fra tilfredshed med enevælden til begejstring for grundloven, og man har snart betvivlet, at enevælden var populær, snart at forfatningen var almindelig